

Eszterházy Károly Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola

Doktori (PhD.) értekezés Tézisei

**Szent-Györgyi Albert politikai és közéleti
tevékenysége Magyarországon**

Készítette: **Tasiné Csúcs Ildikó Mária**

SZTE Klebelsberg Könyvtár

Témavezető:

Dr. Romsics Ignác

Egyetemi tanár

Eger

2019

Tézisek

1. A kutatás előzményei

Szent-Györgyi Albert volt az első magyar származású és magyar állampolgárságú tudós, aki részben Magyarországon végzett munkájáért kapta a Nobel-díjat. Az ő elismerésének köszönhetően lépett be hazánk tizenkilencedikként a tudományos elismeréssel rendelkező országok sorába. Szent-Györgyiről monográfiát az USA-ban írtak, munkánkkal pótolni szeretnénk a magyar társadalomtudományi kutatás egyik régi tartozását, hiszen magyar szerzőtől Szent-Györgyi teljes magyarországi tevékenységét átfogó, mindenekelőtt magyar forrásokra támaszkodó, tudományosan értékelhető monográfia ez idáig nem született. Úgy véljük, hogy így lesz teljes a kép, ha a főleg amerikai forrásokat használó R. W. Moss műve mellé odaillesztjük a magyar források használatával kialakult „hazai” Szent-Györgyi portrét.

1.1 Szent-Györgyivel foglalkozó könyvek

A legelső, Szent-Györgyivel behatóan foglalkozó, de csupán szegedi működését bemutató forrásgyűjtemény és biográfia egy kötetben, Szabó Tibor és Zallár Andor munkája 1989-ben látott napvilágot.¹ A Csongrád Megyei Levéltár gondozta kötet rendkívül értékes forrásgyűjtemény, ami még most is nélkülözhetetlen eszköze a kutatásnak, azonban biográfiai része rövid, mert csak 1945-ig tárgyalja a tudós életét.

Időközben azonban az Egyesült Államokban Ralph W. Moss² rákkutató szerzőségével megjelent egy teljességre törekvő, de elsősorban a természettudományra fókuszáló monográfia. Legfőbb értéke, hogy Moss még életében tudott beszélni Szent-Györgyivel, tehát megörökíthette gondolatait. A későbbiekben a természettudományos kutatók legkedveltebb forrása, a könyvpiacra pedig nemzetközi bestseller lett. Moss természettudományos szemléletű monográfiájában törekedett a magyar történelmi események rekonstrukciójára is,³ forrásai, szakmunkái amerikaiak, így legnagyobb igyekezete ellenére sem tudott Szent-Györgyi itthoni tevékenységéről átfogó, teljes képet adni. Ezen felül azt is tapasztaltuk, hogy Szent-Györgyi éppen azért, hogy hazájára ne hozzon szégyent, nem tért ki mindenre

¹ Szabó Tibor – Zallár Andor 1989. Szent-Györgyi Albert Szegeden és a Szent-Györgyi Gyűjtemény, (Tanulmányok Csongrád megye történetéből XV.) Csongrád Megyei Levéltár, Szeged.

² Moss, Ralph, W. 1988, Free radical: Albert Szent-Györgyi and the battle over Vitamin C, Paragon House, New York. Magyarul Ralph W. Moss: Szent-Györgyi Albert, Typotex, Budapest.

³ Moss maga is magyar felmenőkkel rendelkezett.

beszélgetéseik során.⁴ A közelmúltban megjelent Marton János és Pap Kornélia: *Kihívások, küzdelmek, kalandok a tudományban és a társadalomban, Szent-Györgyi Albert Magyarországon*⁵ című munkája sem tesz eleget a teljesség kívánalmának. A tiszteletre méltóan nagy forrásanyagot⁶ feldolgozó munka nélkülözi a levéltári dokumentumokat⁷ és mellőzi az elmúlt tíz év, – zömmel szegedi – legújabb kutatási eredményeit Bár nagyon alapos a természettudományos jellegű rész, a kötet szerkesztése nem követi a kronológiát.⁸ Ezért erős kritikával ajánlott a használata.

A Szent-Györgyi – kutatás egyik jeles produktuma a 2014-ben a Szegedi Egyetemi Kiadónál megjelent Szegedi Egyetemi Tudástár sorozat⁹ első három kötete, amely a *Szent-Györgyi Albert szellemi öröksége, a The intellectual heritage of Albert Szent-Györgyi* és a *Szent-Györgyi Albert a Délmagyarországban és a New York Times-ban*¹⁰ címet viseli. Az első két kötet csak nyelvében különbözik, ám tanulmányaival új aspektusokkal járult hozzá eddigi ismereteinkhez.¹¹ A harmadik kötet az eredeti újságcikkek közlésével nagy segítségére van a legújabb kutatásnak is.

Wisinger István munkája, az *Egy Nobel-díjas kém* című dokumentumregény, inkább a regény műfajának tesz eleget, mint a hitelességnek. Sokat felhasznál ugyan a tudományos kutatás eredményeiből, de írói fantáziája túlszárnyalja a források tartalmát, így munkánkban csak téves meglátásaira tudunk kitérni. Ezek mellett jól használható és nagyon értékes forrásközlés, Péter László irodalomtörténésznek köszönhetően, Szent-Györgyi korábban kiadatlan, eredetileg franciául írt filozófiai munkája *A béke élet- és erkölcsstana*.¹²

⁴ Moss nagyon sokszor idézi Szent-Györgyi USA-ban megjelent angol önéletírásait, de nem jelöli meg a forrást. Elképzelhető, hogy azért tette ezt, mert Szent-Györgyi nem mondott többet neki annál mint, amit le is írt. Szent-Györgyi emigrálásának legfontosabb okát is egy 1984-ben hozzá látogató magyar újságírónak, azaz honfitársának mondta el.

⁵ Gondolat Kiadó 2017.

⁶ A helyi lapokból szinte az összes publicisztikai írást feldolgozza.

⁷ Csak a publikált levéltári anyagokat használja, nem publikáltakat nem kutat.

⁸ Az emigráció taglalása (1947) után(!) szól egy fejezet a Nobel-díjról (1937), majd kettő a rektorságról. (1940-41.)

⁹ A sorozat szerkesztői Dux László, Hannus István, Pál József, Újszászi Ilona.

¹⁰ Szerkesztette Hannus István.

¹¹ A kötet – Szent-Györgyi felfogásának megfelelően – egyszerre és egyenrangúan – tartalmaz természettudományos és humán jellegű munkákat. Helyet kap benne többek közt, Vajda Tamás történész, Pál József irodalomtörténész, Jancsák Csaba pedagógiatörténész tanulmánya is.

¹² Szent-Györgyi Albert 2001. *A béke élet- és erkölcsstana*, (ford. Rakonczai János, szerk. Péter László), Bába és Társai Kft. Szeged.

Ezen előzményeket folytatva készítettük el mi is a közelmúltban: *A legendás tudós, Szent-Györgyi Albert önéletrajzi értekezései*¹³ című forrásközlő munkánkat, amellyel korrigálni szeretnénk volna a korábbi kiadások hiányosságait.

1.2 Szent-Györgyiről megjelent tanulmányok

Viszonylag sok összefoglaló jellegű kisebb írás mellett,¹⁴ több tudományos jellegű, Szent-Györgyi tevékenységének valamely specifikus területét bemutató szaktanulmány is rendelkezésünkre állt. Az ellenállásban betöltött szerepét M. Kiss Sándor és Izsák Lajos történész dolgozta fel kitűnően,¹⁵ akadémiai reformjairól Péteri György¹⁶ írt összefoglaló munkákat, míg a szovjetekhez fűződő kapcsolatát Palló Gábor – új forrás bemutatásával – elemezte.¹⁷ Az isztambuli küldetést Juhász Gyula¹⁸ történész dolgozta fel több munkában is. A Szegedi Egyetemi Ifjúság nevű diákszervezetről M. Kiss Sándor¹⁹ majd utóbb Jancsák Csaba készített értekezést. Szent-Györgyi filozófiai gondolkodását Pál József irodalomtörténész elemezte ki példaértékűen, másik munkájában Szent-Györgyi költeményeit aktualizálta számunkra.²⁰ A C-vitamin analíziséről Hannus István vegyészprofesszor írt a laikusok számára is élvezetes munkákat,²¹ a felfedezés gazdasági hasznát és következményeit Vajda Tamás történész dolgozta fel.²² Szent-Györgyi 1945 utáni politikai tevékenységét a közelmúltban Palasik Mária kutatta.²³

2. Célkitűzések

Munkánk célja egy teljes, Szent-Györgyi egész magyarországi közéleti tevékenységét bemutató, elsősorban primer forrásokra épülő tudományos monográfia elkészítése volt. Célunk volt bemutatni, hogy – egy a közvélemény által nagyra becsült, és a maga korában is

¹³ 2017, Szeged. Szent-Györgyinek az USA-ban angolul írt önéletrajzi értekezéseit számottevő és félreértésekre okot adó kihagyásokkal jelentette meg 1983-ban a Gondolat Kiadó. Ezért Szent-Györgyi négy írását – beszerelve hozzá az USA-ból a kiadói engedélyeket is – kiadtuk egy bilingvis kötetben a Goodwill Pharma az Egészségért Alapítvány civil szervezet támogatásával.

¹⁴ Zombori István 1981, Miklós Péter 2007.

¹⁵ M. Kiss Sándor 1983, Izsák Lajos 1983 és Izsák Lajos 1994.

¹⁶ Péteri György 1994. Modernity versus democracy: The politics of Albert Szent-Györgyi 1945–47, *Hungarian Studies* 9/1–2. 181–199.

¹⁷ Palló Gábor 1993 és Palló Gábor 1994.

Palló Gábor a német tudományos modellről és a Rockefeller Alapítványról is kitűnő munkát írt angolul, amit szintén használtunk munkánk során. Lásd Palló Gábor 2002b.

¹⁸ Juhász Gyula 1973, Juhász Gyula 1977. Juhász Gyula 2014.

¹⁹ M. Kiss Sándor 1974, M. Kiss 1995.

²⁰ Pál József 2014a és 2014b.

²¹ Hannus István 2014.

²² Vajda Tamás 2014.

²³ Palasik Mária 2017.

rendkívül népszerű tudóst – milyen törekvések motiválták a közszereplésre, és milyen mozgásteret kaphatott erre a 20. században Magyarországon. Célunk volt a közéleti tevékenységet kronológikus sorrendben feltárni úgy, hogy – természettudósról lévén szó – a tudományos tevékenység, a köztörténeti események, és a politikai aktivitás hármas megvilágításának eleget tegyünk. Természetesen kitértünk magánéleti eseményekre is ott, ahol a biográfia azt megkívánta. Szándékunkban állt kihangsúlyozni, hogy több történeti korszakot is átívelő politikai tevékenységének indítéka mindig ugyanaz maradt, hazánk társadalmi és tudományos felzárkóztatása a fejlettebb nyugati államokhoz. A politikához is a hivatásának megfelelő nézőpontból közeledett, a tárgyilagos gondolkodás, a problémamegoldó elemzés szemszögéből. Munkánkban először bemutatjuk közéleti érdeklődésének gyökereit, a családi indítást és tisztázzuk származásának vitatott körülményeit. Célunk volt ezután a közéleti tevékenység azon ívének felrajzolása, amely a klebelsbergi indítástól, az egyetemvezetői feladatokon, az isztambuli misszió és az ellenállásbeli tevékenységen át, a koalíciós időszak alatti felfokozódó közéletiségig vezetett, azonban a személyes szabadságát megmentő emigrációval zárult.

Primer források alapján feltárjuk politikai konfliktusait, tisztázzuk az életműben keletkezett tévedéseket és egy elfogulatlan, politikai „beállítástól” mentes pályaképet kísérelünk meg felállítani.

3. Vizsgálati módszerek, források

Értekezésünkben olyan kérdésekre kerestünk választ, hogy mi motiválhatta Szent-Györgyit a közszereplésre, tevékenysége során kik voltak számára a példák. Hogyan fogadta ezt a politikai vezető réteg a Horthy-korszakban, majd a szovjet megszállás idején? Hogyan viszonyult ő, természettudósként a politikához? Milyen konfliktusai voltak, meddig engedte őt politikailag érvényesülni a Horthy-korszak politikai elitje, majd 1945 után mekkora mozgásteret kapott a moszkovita politikusoktól? Miért döntött végül az emigráció mellett?

Munkánk során elsődleges forrásaink a levéltári dokumentumok voltak, emellett használtunk, forrásközlő elektronikus adatbázisokat és forráskiadványokat is. Nagyon fontos forrásaink voltak Szent-Györgyi önéletrírásai és minden közéleti jellegű megnyilatkozása (parlamentari felszólalás, sajtótermék, beszédek stb.).

Az írott források mellett az oral history módszerével is éltünk. Felhasználtuk Dr. Vollemann Mária nyilatkozatait, aki egyetemi hallgató volt a Szent-Györgyi vezette

egyetemen és beszélgettünk Vincze János biofizikussal, aki külföldön került Szent-Györgyivel kapcsolatba.

3.1 A levéltári dokumentumok

Az 1945 utáni időszakra vonatkozóan a **Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára** anyagából a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság iratanyagát (**MNL OL P.2148 Magyar-Szovjet Társaság 1945-54. 1. d., 30. d.**), a **Minisztertanácsi jegyzőkönyveket** (MNL OL. XIX-A 83-a) a **Belügyminisztérium**, (XIX-B-1-h, II. sorozat 83.doboz 11) és a **Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egyes iratanyagait** (MNL OL XIX.-1-1-e VKM Külföldi kapcs. 18. d.) tekintettük át.

A MNL **Csongrád Megyei Levéltár** anyagából a **Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori Hivatal iratait** vizsgáltuk meg az 1940–41-es tanévre vonatkozóan, Szent-Györgyi rektori működésének rekonstruálása céljából. (CSML VIII.5. Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori Hivatal iratai 1940–41.) Ugyanitt a Bölcsészettudományi kar irataiból is többet felhasználtunk.

Szent-Györgyi dékáni és prodekáni tevékenységéről a **Ferencz József Tudományegyetem Orvostudományi Karának 1933–34–35. évi jegyzőkönyveit** az SZTE ÁOK Dékáni Hivatalában találtuk meg és tanulmányoztuk.

Az **Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából** Szent-Györgyi ellenállási tevékenységére vonatkozóan a Szent-Györgyi – Taurus ellenállási mozgalom ÁBTL-3.1.9.-V-118227 és az ÁBTL-3.2.4.-K-1414 jelzetű iratanyagokat tanulmányoztuk. Az emigrációra vonatkozóan a Magyar Közösség Ügyének iratanyaga (ÁBTL – 3.1.9.- V-2000) volt a segítségünkre, emellett betekinthettünk a Szent-Györgyiről készült operatív nyilvántartásba is. A Nobel-díj kutatásakor nagy segítségünkre volt az a **Szent-Györgyi Gyűjtemény**, amit a neves esemény tiszteletére a szegedi egyetem orvostudományi karának könyvtárosai már 1937-től, nagy munkával és szorgalommal gyűjtöttek össze és amit az SZTE Klebelsberg Könyvtára most is gondoz.

3.2 Nyomtatott primer források

Természetesen nagyon nagy segítségünkre voltak egy-egy időszakra vonatkozóan a forrásközlő tanulmánykötetek.²⁴ Így 1945 után a minisztertanácsi jegyzőkönyvek, (Magyar

²⁴ Szűcs László (szerk., jegyz., bev.) 1997A, Dálnoki Miklós Kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23 – 1945. november 15. A. kötet (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 28.), Magyar Országos Levéltár, Budapest

Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok több kötete is) a szovjet kapcsolatra vonatkozóan Gönyei Antal forráskiadványa²⁵ stb.

3.3 Elektronikus forrásközlő adatbázisok

Arcanum és **Hungaricana, Délmagyarchív** adatbázisokat-minden témában használtuk.

Szent-Györgyi első világháborús tevékenységére vonatkozóan az **Österreichische Nationalbibliothek** adatbázisát is használtuk.

http://anno.onb.ac.at/info/nvv_info.htm

Szent-Györgyi családi gyökereinek tisztázására a <https://www.familysearch.org/en/> és a www.rakovszky.net adatbázisokat, illetve a Nobel-díj kutatásakor a: <https://www.nobelprize.org/> adatbázist használtuk. Egyetemtörténeti kutatásokhoz az **SZTE UnivHistoria** repozitóriumot használtuk.

Nagy hasznát vettük a kortársak, barátok, visszaemlékezéseinek és a korabeli sajtóközleményeknek is. Ez utóbbi területen legalább 20-25 fajta sajtótermék írásait használtuk fel a helyi Délmagyarországtól az országos Magyar Nemzetig.

3.4 Szakirodalom

A korszakkal foglalkozó legújabb tanulmányköteteket is feldolgoztunk, így az ellenállás témakörében Szelke László *A Gresham a nácik ellen* (Jaffa Kiadó, 2016, Debrecen) és Kovács Gellért *Alkonyat Budapest felett* (Libri Kiadó, 2015, Budapest) című kötetét, Klebelsberg, majd a 30-as évek felsőoktatási politikája témában pedig Ladányi Andor kötetei tájékoztattak bennünket.²⁶ Több történésznek a történelmi korról foglalkozó tanulmányát is beépítettük a munkánkba: Romsics Ignác, Püskei Levente, Ujváry Gábor, M. Kiss Sándor, Juhász Gyula, stb. (A teljesség igénye nélkül) Szent-Györgyi személyiségére, meglátásaira vonatkozóan Bay Zoltán és Marx György fizikusok írásait használtuk, míg a korabeli szovjet tudomány témában – az orosz szakirodalom mellett – Hargittai István tudománytörténeti kötetei tájékoztattak bennünket.

A fenti forrásokat és a felhasznált szakirodalmat illetően csak néhányat tudunk kiemelni a kétszáz feletti tételből.

4. Új tudományos eredmények

²⁵ Gönyei Antal (összeáll.) 1988. Dokumentumok Magyarország nemzetközi kulturális kapcsolatainak történetéből (1945–1948), (Források a magyar népi demokrácia történetéhez VIII. kötet) Új Magyar Központi Levéltár, Budapest.

²⁶ Ladányi Andor 2000 és Ladányi 2002.

Szent-Györgyi politikai érdeklődésének családi gyökerei voltak, hiszen a Szent-Györgyi ősök negyvennyolcas tevékenységükkel példát mutattak hazafias helytállásból. Apai dédapja Szent-Györgyi Imre, mint királyi személynök hitelesítő aláírásával látta el az Erdélyt Magyarországgal egyesítő unió-törvényt, fia Imre pedig tevékenyen részt vett Erdély visszacsatolásának jogi munkálataiban. Míg apai ágról a politikai, anyai ágról (az orvosi hivatás mellett) a tudománypolitikai érdeklődést örökölhette Szent-Györgyi. Anyai ősei a dédapja, nagyapja, nagybátyja mind a pesti egyetem rektorai voltak.²⁷ Nagybátyja, Lenhossék Mihály anatómia professzor pedig az MTA alelnöke is lett az 1936/37-es évben, József főherceggel szemben maradva alul a vezetéválasztáson. A Lenhossék ősök a magyar közegészségügyért is sokat tettek, hiszen anyai dédapja, Lenhossék Mihály Ignác Magyarország protomedikusaként (tisztifőorvos) kötelezővé tette hazánkban a himlő elleni védőoltást.

Szent-Györgyi az első világháború után a megélhetés szüksége miatt, az orvostudományi egyetem elvégzését követően külföldön volt kénytelen dolgozni. Munkásságában a fenti családi hagyományok soha nem tudtak volna kibontakozni, ha Klebelsberg kultuszminiszterként nem hívja őt haza Cambridge-ből úgy, hogy kutatómunkájához meg is teremtette a szükséges feltételeket. Klebelsberg ugyanis magáévá tette a kor szavát, és jelentőségüknek megfelelően kezelte a természettudományokat. Szent-Györgyi először az ő oldalán kóstolt bele a közéleti tevékenységbe, ami egy életre szóló érdeklődést alakított ki benne. Klebelsberggel együtt tárgyaltak a Rockefeller Alapítvánnyal, és sikeresen nyertek alapítványi kutatási támogatást természettudományi és orvosi célokra. Ennek köszönhető később Szent-Györgyi, hogy a C-vitamin kutatásaihoz megfelelő fedezettel rendelkezett.

Klebelsbergnek feltehetően távolabbi céljai is voltak Szent-Györgyivel, már jövőbeli utódjaként számolt vele, mikor szomorúan korai halála a két kivételes ember kapcsolatának véget vetett. Sajnos, Szent-Györgyi Klebelsberg utódai között hasonló gondolkodású, támogató szándékú kultuszminisztert, aki ráadásul partner is lett volna a természettudományok értékelésében, nem talált. De ott maradt benne a szándék, a törekvés, hogy hazája kultúrájáért, magasabb szinten is tenni akarjon. Az egész Horthy-korszakban nem kapott erre lehetőséget, pedig ő maga is próbálkozott kapcsolatokat kiépíteni a politikai elittel, például Bethlen Istvánnal, de eredménytelenül. Egyetemi vezetőként állandó összeütközésbe

²⁷ Dédapja Lenhossék Mihály Ignác az 1817/18-as tanévben volt a pesti egyetem rektora, nagyapja Lenhossék József 1878/79-es tanévben, míg nagybátyja Lenhossék Mihály 1914-1915-ben.

került a kultuszminisztériummal, legtöbbször a 10 évig miniszterként tevékenykedő Hóman Bálinttal.

Ez a kapcsolat a kultusztárca felől érkező korlátozások, elvonások, leépítések elleni küzdelemben öltött testet. Szeged városának vezetésével együtt hosszú ideig küzdöttek a Ferencz József Tudományegyetem csonkítatlan fennmaradásáért. Szegeden először a jogtudományi kar, majd az orvostudományi kar került veszélybe. Az előbbi fennmaradásáért a város küzdött meg, míg az utóbbi Szent-Györgyi erőfeszítéseinek köszönhetően további működését. Ugyanis Szent-Györgyi birtokában voltak a Rockefeller Alapítvánnyal kötött megállapodás feltételei, ami a támogatott intézmény megszüntetése esetén a támogatás visszafizetési kötelezettségét írta elő az állam számára. Tehát a kar megszüntetése nem megtakarítást, hanem állami kiadást eredményezett volna.

Sajnos, miközben Szent-Györgyi kutatásait már Európa-szerte elismerték és a C-vitaminra vonatkozó megállapításait a Népszövetség is elfogadta, hazájában a magyar politikai elit részéről a természettudományos ismeretek hiányával, sőt a természettudomány eredményeinek lekezelésével találkozott. Hóman Bálint, a kultuszminiszter még a Nobel-díj elnyerése után sem ismerte el annak jelentőségét. A C-vitamint egy „*nagy svindlinek*” titulálta, ami csak arra jó, hogy több paprikát adjon el az ország külföldön. Még az 1937 tavaszán kapott Corvin-koszorú miniszteri indoklása sem pontos, inkább lekezelő, hiszen „*az élettudomány és a vegyészet terén szerzett kiváló érdemeiért*” kapta a kitüntetést Szent-Györgyi.

Szerencsére szegedi szakmai körökben elismerték Szent-Györgyi munkásságát, így munkatársai bizalmának köszönhetően egyetemvezetői feladatokat kapott. Előtte tudatosan készült a vezetői szerepre, hiszen önkéntesen jegyzőként vett részt a kari üléseken. Az 1934-35-ös tanévben orvoskari dékánnak választották, majd a Nobel-díj elnyerése után 1940-41-ben a Horthy Miklós Tudományegyetem első rektora lett.

Dékánként Szent-Györgyi első vezetői intézkedései a tanulmányi fegyelem erősítésére és a faji diszkrimináció kiküszöbölésére irányultak. Amíg Szent-Györgyi a hanyag és lecke-könyv-hamisító hallgatók irányában szigorú eljárásokat fogantatott, addig a szorgalmas és érdeklődő hallgatók előmenetele érdekében minden tőle telhetőt megtett. Saját tanítványait is igyekezett mindig a legjobb lehetőségekhez juttatni. (Annau Ernő magántanári képesítésének elnyerése, Ivanovics György Rockefeller Alapítvány általi támogatása erre az időszakra esett.)

Szent-Györgyi kari vezetőként maximálisan kivette részét az oktatómunkából is. Egyszerre két tanszéken oktatott (orvosi karon orvosi vegytant, míg a természettudományin

gyógyszervegytant) és vezette is a tanszékeket, hogy a minisztérium, vezető hiányában, ne tudja felszámolni azokat. A C-vitamin hatásainak kipróbálására országos szakmai együttműködést alakított ki kollégáival. Ebben dominált Szent-Györgyi szakmai jártassága, kiemelkedő tudása és gáláns nagyvonalúsága. Ezek eredményezték számára az 1936-os évtől kezdve a kiemelkedően sok hazai Nobel-díj ajánlást. Kiterjedt nemzetközi együttműködésének is köszönhető, hogy Svédországban is számon tartották kutatásait. Az 1937-es évben az élettani Nobel-díjat **osztatlanul** és **egységesen** (ellenszavazat nélkül) ő kapta meg.

A rangos elismerés elnyerése országos hírű személlyé tette Szent-Györgyit. A Trianon után megcsönkített ország önértékelésében egy ilyen magas kitüntetés óriási elégtételt jelentett. A Nobel-díj elnyerése egyben a Klebelsbergi tudománypolitika helyességének fényes igazolódása is volt. Munkánkban részletesen elemeztük azt a tudományos kapcsolatrendszert itthon és külföldön, ami segítségére volt Szent-Györgyinek abban, hogy a tudományos paradigmát megváltoztató felfedezéséért (ez volt a díj kritériuma) megkapja a legnagyobb tudományos elismerést, a Nobel-díjat.

Szent-Györgyi a sajtónak sikere magyarázataként az amerikai ösztöndíjakban megnyilvánuló nemzetközi segítségadást emelte ki, és a nagyon hatékony nemzetközi és hazai együttműködést és mindig hangsúlyozta Klebelsberg segítségét ezek előteremtésében. A hivatalban lévő kultuszminiszter, Hóman Bálint azonban Szent-Györgyi sikerét igyekezett a magyar állam támogatásának javára írni, azt állítva (helytelenül), hogy Szent-Györgyi külföldön is magyar ösztöndíjakkal élt. Sajnos ez a markáns ellentét a kultuszminiszter és a világhírű tudós között Szent-Györgyi rektori tevékenységét is beárnyékolta. Szent-Györgyinek ennek ellensúlyozására Horthyban próbált szövetségest találni, sajnos nem sok eredménnyel. Szent-Györgyinek rektorként azonnal szembesülnie kellett azzal, hogy a kultusztárca nem biztosított elég személyi és anyagi keretet az újonnan alapított Horthy Miklós Tudományegyetem működéséhez. Összesen 24 tisztviselő és félévenként 25000 pengő hiányzott az egyetem költségvetéséből, aminek előteremtéséért többször is kérelemmel kellett folyamodnia a kultusztárcához.

Mégis Szent-Györgyi rektorságának évét (1940/41.) szokás a szegedi egyetem 1945 előtti története legfényesebb időszakának tekinteni. Az akkor Szent-Györgyi által életre hívott diákszervezet a SzEI (Szegedi Egyetemi Ifjúság), amely hivatásrendiségre épült és nem politikai vagy vallási alapon szervezte az ifjúságot, egyedülálló volt az országban. Szent-Györgyi felszabadult, minden diszkriminációtól mentes légkört igyekezett teremteni az egyetemen, ahol a diákok szabad idejének kulturált eltöltésére, városi összefogással

klubhelyiségről is gondoskodott. A SzEI hallgatói érdekvédelmi szervezetként is funkcionált, azaz véleményt nyilváníthatott az oktatásról. Szent-Györgyi az egyetem egyik fontos feladatának tekintette az önállóan gondolkodni és véleményt alkotni képes fiatalok kinevelését.

Ez a törekvés az egyre inkább jobbra tolódó országban kudarcot vallott, hiszen a kultusztárca nyomására meg kellett változtatni a diákszervezet alapszabályzatát és ezzel megakadályozni a zsidószármazású hallgatók SzEI-be való felvételét és le kellett mondani arról, hogy a diákszervezet hallgatói érdekvédelemmel is foglalkozzon. A tanév második félévében pedig Hóman még miniszteri biztost is kinevezett, Stachó Tibor műegyetemi magántanár személyében a diákszervezetek felügyeletére. Hóman az 1940. évi XXXIX tc. keretében a törvényhozás hathatós közreműködésével, magának még főfelügyeleti jogot is kieszközölt az ifjúsági egyesületek felett.

Szent-Györgyi rektorként a humaniőrakat is támogatta, elintézte Zenei Lektorátus felállítását, támogatta a művészettörténeti oktatás bevezetését, az Összehasonlító Néprajzi Tanszék felállítását. A természettudományok elismerése érdekében kollégáival feliratban fordult a kultuszminisztériumhoz a természettudományi, illetőleg matematikai doktorátus magyarországi bevezetésének ügyében, sajnos eredménytelenül.²⁸

Rektori tevékenysége második évében az ország már a háborús készülődés szellemében élt, amikor Szent-Györgyi egy felsőbb utasításra kitöltendő, az egyetemi tanárok katonai rangját számontartó kérdőíven rangnélkülinek tüntette fel magát. Szent-Györgyi az I. világháború borzalmi és dezertálása után megfogadta, hogy többet háborúba nem megy. Ez a nagyon erős antimilitarizmus egész későbbi közéleti tevékenységét is alapvetően meghatározta.

Szent-Györgyi antifasiszta és demokratikus gondolkodása rektorságának köszönhetően országosan ismertté vált. Ezzel egy időben az ország háborúba sodródásának hatására bizonyos polgári ellenzéki körök is felfigyeltek rá. Alpáry Imre és Fráter Iván minisztériumi tisztviselők kezdeményezésére létrejött egy politikai csoportosulás, amely először párt alapítását tűzte ki célul, majd ennek meghiúsulása után, a német megszállást követően, ellenállási csoporttá alakult. Ennek vezetésére Alpáryék Szent-Györgyit, mint országosan ismert és nemzetközileg is elismert tekintélyt kérték fel, amit a tudós el is vállalt, hiszen célkitűzéseik megegyeztek: a fasiszmus elleni harc és az ország demokratikus

²⁸ Tehát a matematikai és természettudományi doktorok továbbra is bölcsészettudományi doktori címet kaptak, ami ellentétes volt a külföldi gyakorlattal.

átalakítása. A szervezet fel is vette Szent-Györgyi nevét (Szent-Györgyi Albert Ellenállási Szervezet) és Szent-Györgyit miniszterelnök-jelöltjüknek tekintették.

Már a SZESZ vezetője volt, amikor meghívást kapott Isztambulba egy kémiai előadás megtartására. Ez a felkérés kínálta a fedőeseményt a szövetségesekkel való kapcsolatfelvételre, aminek ötlete Szent-Györgyitől eredt, de az előkészületi munkákat az ellenállási szervezet vállalta fel. Szent-Györgyi így szeretne volna felgyorsítani az ország kiugrását a háborúból. Ezt nem felkészületlenül tette. Ellenzéki kapcsolatai révén tudomása lehetett a szövetségesek elvárásairól. Az angol politika, az ún. „Davidson levelekben” *„egy nagy tekintélyű kormánypárti vagy ellenzéki politikus kiutazását, emigráns kormány vagy ellenzéki népfront kialakítását és szabotázsakciók végrehajtását várta Magyarországtól”*²⁹ Szent-Györgyi ezek ismeretében, minden párttal egyeztetett (kivéve a nyilasokat természetesen), hogy az ellenzék miniszterelnök-jelöltjeként léphessen fel a találkozóhoz. Útja előtt még egyeztetett Kállay Miklós miniszterelnökkel is, aki Szent-Györgyi révén leginkább Steinhardt, ankarai amerikai követtel szeretett volna kapcsolatba kerülni és üzenetet küldeni neki. Nagybacsoni Nagy Vilmos, honvédelmi miniszter pedig két hadtestet is készen tartott az átállásra.

Szent-Györgyinek sikerült kapcsolatba lépnie az angolokkal, akik őt – Szent-Györgyi visszaemlékezése szerint – kulcsembereknek tartották és megbízták egy titkos rádióadó működtetésével, amin keresztül üzeneteket tudtak váltani. A kutatás ettől az időponttól tartja valószínűnek a SZESZ vezetőségének kapcsolatát Alfred Krieger francia légügyi attaséval, aki az angol titkosszolgálat megbízottja volt hazánkban. Mivel Ankarába nem tudott eljutni, Kállay szóbeli üzenetét egy memorandumban leírva egy megbízotton keresztül juttatta el Steinhardtnak. De a memorandumba Kállay üzenetén kívül saját törekvéseit is beleírta, készen áll kormányt alakítani és az adott időpontban átvenni a hatalmat. Szent-Györgyi később úgy nyilatkozott útjáról, hogy nagyon jó érzés volt számára, hogy a háború végső kimenetelét tartotta a kezében, és csak az alkalmat várta, hogy átállíthassa hazáját a helyes oldalra.³⁰

Küldetése azonban kitudódott, valószínűleg a fenti memorandum vagy annak tartalma valami módon a németek tudomására jutott, ezért Hitler követelte Horthytól Szent-Györgyi kiadatását (I. Kleissheimi találkozó 1943. április 16–17) Bár ez nem történt meg, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter bevonatta az útlevelét és megfenyegette Szent-Györgyit, ha nem hagy fel a politikai tevékenységgel, deportálni fogják. Ezután Szent-Györgyi erősen visszafogta közszereplését, három hónapig még tudományos témában sem nyilatkozott.

²⁹ Szelke 2016, 107.

³⁰ Moss 2003, 152.

Hazánk német megszállása idején újból szóba került a személye, a magyar hatóságok elrendelték a letartóztatását és a házi őrizetbe vételét. 1944 augusztusában sikeresen megszökött a házi őrizetből és Budapestre költözött, ekkorra tehető a SZESZ működésének legjava.

A sejtrendszeren felépülő szervezet a Taurus Vaskereskedés raktáraiban, illetve pincéiben (Budapest, Nagymező u. 37–39.) tartotta vezetőképzéseit, fegyveres és lökiképzéseit. (Innen az elnevezés: Szent-Györgyi–Taurus ellenállási szervezet). Az ellenálló csoportok közül – a hivatásos kiképzőtiszteknek köszönhetően – itt volt a legszakszerűbb a kiképzés Ennek parancsnoka, a Taurus csoport katonai vezetője Kruchina Viktor folyamőr százados, Szent-Györgyi barátja volt. A szervezet szoros kapcsolatban állt a svéd nagykövetséggel, aminek segítségével több kiépített rádiókapcsolaton keresztül rendszeresen összeköttetésben voltak a szövetségesekkel. Így szereztek tudomást a szövetségesek a németeknek a Dunán Romániából érkező olajszállítmányairól, pontosabban ezen hajók kikötési időpontjairól. A hajók megsemmisítésére a máltai angol tengerész repülőállomáson, egy vadászbombázó ugyanis állandóan startra készen állt Így, mire a hajó például a Dunakanyarba ért, már bombatalálat érte. Információkat szolgáltatott a szövetségeseknek a víziaknarakás célszerű helyi kijelölésére is. Ezt olyan sikeresen végezték, hogy 1944 szeptemberére, a sok akna miatt, megszűnt a Dunán a hajóforgalom.

Kapcsolatban álltak Krieger attasén kívül Lázár testőraltábornagyon keresztül (ő később csatlakozott a szervezethez) Hauwy (máshol Howie) angol ezredessel is, aki az angol titkosszolgálat egyik vezetője volt. Az ún. Keleti Jövő csoport pedig az angol titkosszolgálat másik emberével egy bizonyos Lamberttel, aki a Hungarian Quarterly szerkesztője volt, tartotta a kapcsolatot.³¹

Szabotázsakciókat is végrehajtottak, vezető mérnökök segítségével sikeres munkabeszüntetésekkel idéztek elő a Weiss Manfred Hadianyaggyárnál. A korszak egyik híres szabotázsa a Döbrentei téri Gömbös szobor felrobbantása is kapcsolatba hozható a Taurusszal illetve a SZESZ-szel. A szobrot 1944. október 6-án a Fehér Lajos irányította kommunista akciócsoport robbantotta fel, de a végrehajtáshoz szükséges ismereteket az akciócsoport tagjai – a források alapján – a Taurus pincéiben tartott kiképzéseken szerezték meg. Sőt olyan megállapítás is létezik, hogy az akcióhoz a robbanóanyagot Kruchina Viktor, a szervezet katonai parancsnoka adta a végrehajtóknak.³²

³¹ Lásd: A Szent-Györgyi-Taurus ellenállási mozgalom összefoglalása ÁBTL-3.1.9.-V-118227/54-55.

³² Kovács 2015, 200.

Eközben az angol kormány egyértelműen a tudomására hozta Horthynak, hogy kizárólag Szent-Györgyi tanár úrral lennének hajlandók tárgyalni. Sőt az oroszok is ugyanezen a véleményen voltak. Ennek hatására fordult a kiugrási iroda figyelme a tudós felé és Lázár Károly altábornagy közvetítésével háromszor tárgyalt egymással Horthy és Szent-Györgyi. (A helyszínek Lepsény, Kenderes, Székesfehérvár voltak) Sőt egyes titkosszolgálati dokumentumok³³ szerint még Szent-Györgyi miniszterelnöki pozíciója is szóba került, de az augusztus 25-én megalakult új kormánynak az elnöke Lakatos Géza lett. Figyelembe véve Hitler Szent-Györgyi elleni haragját, Horthy és a politikai elit valószínűleg nem merte megkockáztatni ezt, sőt még azt a lépést sem, hogy Szent-Györgyit bevonja a szövetségesekkel történő tárgyalásokba.

A Gestapo üldözése idején Szent-Györgyinek a svéd követség kétszer is menedéket nyújtott. Először a követség enyingi evakuációs szállására, a Csekonits kastélyba menekült Kruchina Viktor segítségével, majd a svéd királytól feleségével együtt svéd állampolgárságot és vele svéd útlevelet kapva, a budapesti svéd követség fogadta be.

A nyilas hatalomátvétel következtében, egy feljelentés folytán, a SZESZ lelepleződött, ezután már nemcsak a Gestapo, hanem a magyar nyilasok is üldözték Szent-Györgyit. Személyes biztonsága, ha lehetséges, még nagyobb veszélybe került, személyét a nyilasok szovjetellenes propagandára használták fel. Azt kommunikálták, hogy Szent-Györgyit foglyul ejtették az oroszok és kínozzák. A nyilasok célja emellett Szent-Györgyi elfogása és saját oldalukra állítása is volt. Utolsó búvóhelyén az Eszterházy palotában az oroszok találtak rá és helyezték biztonságba, legfelsőbb utasításra, őt és családját. Szent-Györgyi tehát az orosz megszállást megmenekülésként élte meg. Heves községben, a szovjet főhadiszálláson, mindennel ellátták, ahogy ő írta „feltáplálták az életbe” az idegileg teljesen kimerült tudóst. 1945-ben ahogy sok más demokratikusan gondolkodó honfitársát, őt is magával ragadták a feltárlni látszó lehetőségek, ezért óriási lelkesedéssel fogott hozzá az újjáépítési munkákhoz. Áttelepült Budapestre, ahol végre egyetemi tanári állást kaphatott a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosvegytani tanszékén. Szent-Györgyit felháborították a szovjet hadsereg erőszakoskodásai hazánkban, számtalanszor tett panaszt Vorosilov marsallnál emiatt. (Egyszer írásban is) Még Szovjetunióbeli látogatását is felhasználta arra, hogy emiatt és a magyar hadifoglyok és deportáltak hazaengedése ügyében személyesen közbenjárjon. Azonban a Dekanozov külügyminiszter-helyettesnél tett látogatása nem járt sikerrel.

³³ Milassin István vallomása ÁBTL-3.1.9.-V-118227/58.

Szovjetunióbeli utazását a szovjet tudományos rendszer tanulmányozására is felhasználta. Nagyon szimpatikus volt számára a tudomány ottani magas állami finanszírozása, a Szovjet Tudományos Akadémia által irányított, működtetett kutatóintézetek sora, az akadémikusok miniszteri rangja. Természetesen érzékelte a hibákat is, a munkát gúzsba kötő adminisztrációt és a személyes szabadság korlátozását. Úgy gondolta azonban, hogy magát a modellt hazánk is átvehetné, ezzel nagyban hozzájárulva a nemzet kulturális és tudományos felemelkedéséhez. Nagyon fontosnak tartotta a kulturális, tudományos közeledést is a Szovjetunió és hazája között, ezért vállalta el a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság tiszteletbeli elnöke pozíciót. Íróbarátjával, Zilahy Lajossal együtt új folyóiratot is elindítottak, főszerkesztője lett az *Irodalom – Tudomány* című folyóirat *Tudomány* részének.

1945. április 2-án egyike lett azon nyolc köztisztviselőben álló közéleti személyiségnek, akiket az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd azon tiszteletbeli társaságnak is, amit az 1945-ös választások után a Nemzetgyűlés választott be a tagjai közé. Nemzetgyűlési tagságát felszólalásaiban mindig a katonai leszerelés sürgetésére, a tudomány, a kultúra támogatottságának növelése érdekében igyekezett felhasználni.

Szent-Györgyi jól érzékelte, hogy a Magyar Tudományos Akadémia szerkezete elavult, személyi tagsága ideológiailag kompromittálódott. Ezért barátja, Bay Zoltán fizikus segítségével hozzáfogott az MTA megreformálásához. Az akadémia 1945. április 26-i közös ülésén, az ő közbenjárásával kizárta tagjai közül József főherceget, a háborús bűnösnek nyilvánított Hóman Bálint történészt és Orsós Ferenc patológust.

Szent-Györgyiék 1945 szeptemberében alapítottak egy önálló (szakadár) Természettudományi Akadémiát, aminek a bevonását az MTA szervezetébe – egy év küzdelem után – sikerült a kultusztárca segítségével elérniük. Ezen fúzióval megvalósult az a cél, hogy osztályszinten egyenlő arányú képviselést kapjanak a természettudományok a társadalomtudományokkal. (Az MTA négy osztályából kettő a humaniorákat, kettő pedig a természettudományokat képviselte.) Alapelve lett, hogy az I. és II. osztály taglétszáma egyenlő kell, hogy legyen a III. és IV. osztályéval. Az új MTA elnöke Kodály Zoltán lett, Szent-Györgyi csupán a másodelnökséget vállalta fel ahogyan nagybátyja is annak idején.

Szent-Györgyi állhatatosan küzdött a tudomány állami finanszírozásáért is. Áttekintve a forrásokat, megállapítható, hogy 1945-ben, leginkább a szovjetek támogatásának köszönhetően, respektálták elképzeléseit és teljesítették anyagi kérelmeit. Az intézet felújítására kapott kisebb összegek mellett, szeptember 17-én, három hónapra havi 20-20 millió pengő támogatást is megszavaztak neki, – bemutatott költségvetési terv alapján – kutatásra és a kutatók személyes szükségleteinek kielégítésére. Az új MTA finanszírozása

azonban elmaradt, csak 1947 elején kért és kapott némi támogatást az intézmény. Szent-Györgyi a szovjetek segítségével lépett összeköttetésbe Rákossal is, aki támogatást ígért neki, és azt, hogy a tudósokra és művészekre bízzák a fiatalság nevelését. Így lett elnöke Szent-Györgyi az Országos Köznevelési Tanácsnak, ahová alelnökként maga mellé Sík Sándort vette és együtt a tankönyvek megreformálását tartották ez első legfontosabb feladatnak. Rákosi egy 1945-ös szegedi látogatása kapcsán mondott beszédében a szegedi fiatalok előtt példaképnek is állította Szent-Györgyit. Rákosi felkérésére Szent-Györgyi részt vett és fel is szólalt az MKP III. kongresszusán 1946. szeptemberében. Felszólalásának címe: *„A tudósok helye a demokrácia oldalán van”*. Beszédében örömmel számolt be a *„Tudomány a munkásságért, munkások a tudományért”* címmel elindított kezdeményezésének sikeréről. Itt még úgy tűnhetett, hogy a tudós és a kommunista vezetés céljai közösek a magyar gazdaság helyreállítása, a tudomány a kultúra felvirágoztatása.

Szent-Györgyinek kutatásai támogatására tökéletes támogatót is sikerült találnia Ráth István személyében. 1945-ben közös céget is alapítottak Servita Gyógyszergyár és Vegyipari RT. néven. Ez a cég hozta be hazánkba elsőként a penicillint, távolabbi céljaik között pedig az antibiotikum itthoni előállítására szorított szerepet. Éppen Ráth István személye, illetve a közös vállalkozás volt az, aminek segítségével a totális hatalomátvételre készülő kommunista vezetés „fogást talált” a Nobel-díjas és a szovjetekkel egyébként jó kapcsolatot ápoló tudóson.

Szent-Györgyi először azt érezte, hogy konkrétan kevesebb anyagi támogatást kap kutatásaira. Ezért 1946. október 18-án kelt Nagy Ferenc miniszterelnöknek írt levelében jelezte a problémát, és azt, hogy már saját megtakarításait fordítja kutatásra. A Minisztertanács, erre reagálva, még engedélyezte 1946. október 30-án az eredetileg kért, évi 150000 forint hitelt Szent-Györgyi intézete részére. Ezt követően azonban 1946 novemberében súlyos sajtótámadás érte a Servita Rt.-t, Ráth és Szent-Györgyi közös vállalkozását. A Szabad Nép november 3-i, 249-es számában cikk jelent meg ismeretlen szerző tollából *„Több millió forintot keresett egy gyár a penicillinen”* címmel. Szent-Györgyi és Ráth már hiába írtak levelet az iparügyi miniszternek (Bán Antal), majd a népjóléti miniszternek (Molnár Erik), leírva a valós adatokat és kértek helyreigazítást, az nem történt meg. A rágalmazó cikk több gyógyszergyárat is megvádolt nyereszkeskedéssel és ez bizonyára már a magyar gyógyszergyárak 1948-ban bekövetkező államosításának az „előszele” is volt.

Azonban Ráth István nem pusztán gyógyszergyár-tulajdonosként volt terhére a kommunista hatalomnak. Kitűnő kapcsolatai voltak szerte a világon, angolokkal, svájciakkal, de még amerikai üzletemberekkel is. Sőt egyes források (kihallgatási jegyzőkönyvek) szerint

Nagy Ferenc miniszterelnökkel is baráti kapcsolatot ápolt.³⁴ Szent-Györgyi 1947 tavaszán jóindulatú figyelmeztetést kapott arról, hogy támogatója, Ráth István a kommunista megsemmisítő gépezet kiszemelt áldozata lesz. Sőt nemcsak arról értesítették, hogy Ráth van veszélyben, hanem arról is, hogy Ráth révén ő maga is. Ezért Szent-Györgyi hirtelen elhatározással Svájcba utazott „síelni”, de megbeszélte a feleségével, hogy értesítse őt, ha Ráthtal valami történik. Hamarosan megkapta a hírt, hogy barátja váratlanul eltűnt, amiről a sajtó is tudósított, meglebegtetve azt, hogy sikkasztás miatti külföldre szökésről lehet szó. Szent-Györgyi először táviratot küldött Rákosinak, majd Dinnyés Lajos miniszterelnöknek, amiben kérte Ráth szabadon engedését. Mivel erre semmilyen intézkedés nem történt a Szovjet Tudományos Akadémián keresztül táviratozott Molotovnak. (A Szovjet Tudományos Akadémia 1947-ben választotta tagjai közé.) Kilátásba helyezte, hogy ha nem engedik ki az országból Ráthot, akkor nemzetközi sajtókonferenciát fog tartani, amin elmondja, hogy mi történik Magyarországon. Ráthot kiengedték, útlevelet is kapott és Szent-Györgyi feleségével együtt sikeresen elhagyta az országot.

Szent-Györgyi emigrálásának okáról általában azt nyilatkozta, hogy barátja letartóztatása motiválta őt az ország elhagyására. Mivel önéletrajzi írásait nagy kihagyásokkal fordították le magyarra, ezért mindenki Szent-Györgyi íróbarátjának, Zilahy Lajosnak a letartóztatására gondolt, holott Szent-Györgyi fenti tőkés barátjáról, Ráth Istvánról volt szó. Korábbi munkáinkban feltártuk ezt a filológiai tévedést és eredeti forrásokkal támasztottuk alá Ráth letartóztatását. Bebizonyítottuk, hogy Szent-Györgyi emigrációjának igazi oka sokkal személyesebb, mint a barátja iránti szolidaritás. Erről azonban hallgatott és csupán halála előtt két évvel nyílt meg őszintén egy hozzá látogató újságíró honfitársának, amikor kijelentette, hogy emigrációjának oka maga Rákosi volt. *„Értesülésem volt: Rákosi azt fontolgatta, hogy engem szögesdrót mögé kell dugni. Vagyis Rákosi volt az ok. Eleinte jó viszonyban voltunk, bár barátságban nem, de nekem Rákosi mindent megtett. Amíg aztán nagyon elhidegedett a viszony és eljutott hozzám ez az értesülés.”*

A kommunista sajtó alaposan előkészítette Ráth letartóztatásának „tálalását”. A legdurvábban a *Magyar Szó* 5. évfolyamának 164. számában (1947. július 3. csütörtök) támadták Ráthot. Eszerint Ráthnak luxusautójával sikerült átjutnia a határon és csatlakoznia Gordon Ferenc volt svájci követhoz. Ezzel súlyos dolgok lepleződtek le, az, hogy Nagy Ferenc, volt miniszterelnök részt vett Ráth István feketetőzsdés üzelmeiben. Ráth tudniillik nagy üzemének gyógyszerbeszerző útvonalait használta ki arra a célra, hogy árut szerezzen be

³⁴ ÁBTL – 3.1.9.- V-2000/34 135.o.

magának és azt fekete tőzsdén értékesítse. Az áru beszerzésében Gordon Ferenc követ segítette neki, a lelepleződés ellen pedig Nagy Ferenc (lemondatott) miniszterelnök védte meg. A szóban forgó személyek nemcsak súlyos politikai árulást követtek el, hanem a népi vagyont is fosztogatták, ezért tűntek el ilyen gyorsan a népharag elől. Csak egy lépés volt már ezután, Ráth révén, Szent-Györgyit is bevonni a „köztársaság-ellenes” összeesküvésbe. Ezt volt hivatott előkészíteni a Szabad Nép 1946. november 3-i száma, amely nyereszkeskedéssel vádolta meg Ráthot és Szent-Györgyit együtt. Ugyanezt támasztják alá, azon titkosszolgálati dokumentumok, amelyek a Magyar Közösségi Ügy dossziéjában Szent-Györgyire is utalnak. A tervről azonban valamelyik, Szent-Györgyit respektáló kommunista (talán Gerő Ernő) időben értesíthette a tudóst. Így sikerült még szabadon elhagynia hazáját és az USA-ba emigrálnia kora leghíresebb magyar tudósának, holott még a magyar kommunistákat kinevelő szovjetekkel is jó kapcsolatban állt.

5. Publikációs lista

Forrásközlés

1. Tasiné Csúcs Ildikó, Tasi Domonkos Attila (szerk., ford., jegyz.)

A legendás tudós, Szent-Györgyi Albert önéletrajzi értekezései.

A Goodwill Pharma az Egészségért Alapítvány kiadásában magyar és angol nyelven.

Szeged, 2017. Tiszapress Nyomda, ISBN: 978 615 00 0584 3

2. Szent-Györgyi Albert: Egy tudós visszaemlékezései (forrásközlés)

Fordította és jegyzetekkel ellátta Tasiné Csúcs Ildikó és Tasi Domonkos Attila

MAGYAR TUDOMÁNY 178.-2017/7. pp.828-839.

<http://www.matud.iif.hu/2017/07/11.htm>

Tanulmányok

1. Tasiné Csúcs Ildikó: „Félek, hogy az uraknak rossz helyre esett a választásuk”. Jegyzetek a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság Zilahy Lajos elnöksége alatti működéséhez

AETAS: TÖRTÉNETTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT 30:(2) pp. 154-171. (2015)

URL: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5799/1/Aetas_rep.pdf

2. Tasiné Csúcs Ildikó: Szent-Györgyi Albert tudománymentő tevékenysége és annak gyökerei hazánkban 1945 után.

In: Szent-Györgyi Albert szellemi öröksége. Szegedi Egyetemi Tudástár 1. (ISBN:978-763306-346-0) Szeged. Szegedi Egyetemi Kiadó, 2014. pp. 217-232.

URL: <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5740/1/Tudastar2.pdf>

3. Tasiné Csúcs Ildikó: The science rescuing activity of Albert Szent-Györgyi and its roots in Hungary after 1945.

In: The intellectual heritage of Albert Szent-Györgyi Szegedi Egyetemi Tudástár 2. (ISBN: 978-963-306-347-7) Szeged. Szegedi Egyetemi Kiadó, 2014. pp. 211-227.

URL: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5744/1/Science_rescuing.pdf

4. Tasiné Csúcs Ildikó: „amikor bajban voltam, ő igaz barátnak bizonyult.” Szent-Györgyi Albert humanitárius tevékenysége

MAGYAR TUDOMÁNY 178.-2017/4. pp.469-476.

URL: <http://www.matud.iif.hu/2017/04/08.htm>

5. Tasiné Csúcs Ildikó, Tasi Domonkos Attila: Egy tragikus tévedés és következményei: A szocialista cenzúra kihúzásai Szent-Györgyi Albert önéletrajzi írásaiból

SZEGED: A VÁROS FOLYÓIRATA 28 (1) pp. 42-48. 2016.

URL: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/6344/1/SZGY_Acikk%28cenz%C3%BAra%29.pdf

6. Tasiné Csúcs Ildikó, Tasi Domonkos Attila: A saját egyéniség hitelessége: Szent-Györgyi Albert a tudományos kreativitásról

SZEGED: A VÁROS FOLYÓIRATA 28:(4) pp. 26-30. (2016)

URL: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/7310/1/Szgya_Szeged_2..pdf

7. Tasiné Csúcs Ildikó: A három pont titka. Egy hiányos mondat analízise SZEGED: A VÁROS FOLYÓIRATA 27 (10) pp. 41-45. 2015.

URL: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5801/1/Szeged_Sz_Gy.pdf

8. Tasiné Csúcs Ildikó: Szent-Györgyi Albert (Budapest, 1893. szeptember 16. – Woods Hole, Massachusetts, 1986. október 22.)

NEMZETI ÉVFORDULÓINK 15: pp. 4-7. (2018) (kiemelt bevezető tanulmány)

9. Tasiné Csúcs Ildikó: "Hogy a tudomány ne legyen mostohagyermek." Szent-Györgyi Albert és a szovjetek

MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE (2014-) Új folyam 4: pp. 247-254. (2018)

10. Tasiné, Csúcs Ildikó; Kovács, Nikolett Alexandra; Tasi, Domonkos Attila: Mit tudunk Ráth Istvánról, Szent-Györgyi Albert tőkés támogatójáról?

MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE (2014-) 5 pp. 119-124. 6 p. (2018)

Sajtópolémia

Tasiné, Csúcs Ildikó, Szent-Györgyi Albert embermentő levelei

MAGYAR NEMZET 79: 184, (2016. aug. 6.) Magazin p. 27. (Válasz Ungváry Krisztián

történész Távoli hazafi (Magyar Nemzet 2016. június 25. Magazin pp.26-27.) című írására)

Ismeretterjesztés

Előadások

1. Szent-Györgyi Albert, a tudós és az ember (2018)

"Nem középiskolás fokon..." Bács-Tudás-Tár, Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár, Kecskemét. 2018. március 13.

<http://www.bacstudastar.hu/esemenyek-archivum>

2. Szent-Györgyi Albert (1893. szept. 16-1986. okt.22.)

Magyar Tudós Társulat előadás-sorozat 2018. február 7.

Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Budapest

Médiaszereplés

1. Szabó Ádám; Tasiné Csúcs Ildikó Mária; Pál József; Hannus István; Wollemann Mária; Kapronczay Károly; Visinger István

Akinek nevét a paprikával és a C-vitaminnal együtt emlegetjük (2018)

RTL Klub, XXI. század, 2018. 05. 29.

<https://rtl.hu/rtlklub/21szazad/akinke-nevet-a-paprikaval-es-a-c-vitaminnal-egyutt-emlegetjuk>

2. Újszászi Ilona ; Tasiné Csúcs Ildikó Mária; Tasi Domonkos Attila; Kovács Nikolett Alexandra

Könyvbe foglalták a legendás tudós, Szent-Györgyi Albert önéletrajzi értekezéseit (2018)

<https://u-szeged.hu/sztehitek/2018-oktober/konyvbe-foglaltak?objectParentFolderId=18250>